

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 19

Заснований в 1996 році

Рівне – 2002

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 19. — Рівне: РДГУ, 2002. — 172 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії дошкільної педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання, розвитку і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Оп

убліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів дитячих садків, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН
Мітюрів Борис Никифорович (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович**
(Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович**
(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович**
(заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович**
(Міжнародний університет "Рівненський економіко-гуманітарний інститут" ім. С.Дем'янчука);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна**
(Прикарпатський педагогічний університет ім. В.Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович**
(Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович**
(Університет "Острозька Академія");
кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна**
(Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович**
(Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович**
(Запорізький державний університет)

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович**
(Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович**
(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович**
(заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 8 від 29.03.2002 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За

достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.
Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 1.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2002

виховання пробуджує віру, відкриває мудрість Божих законів, за якими здавна жили наші предки, що приводить людину до гармонії зі світом і власним сумлінням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеньковский В.В. Педагогика. – Париж – Москва, 1996. – 153с.
 2. Зеньковский В.В. Психология детства. – М., 1997.
 3. Конституція України – К., 1997.
 4. Победоносцев К.П. Ученье и учитель (Педагогические заметки) // Советская педагогика. – 1991. – №3. – С.109-118.
 5. Рачинский С.А. Сельская школа. – М., 1991.
 6. Русова С.Ф. Дошкільне виховання. – Катеринослав, 1918. – 162с.
 7. Сокольский В. Уроки по закону Божьему // Начальное обучение. – 1903. – №2 – С.68-71.
- Одержано редакцією 30.02.2002.

УДК: 378.07.74

С.С.ДИМЧЕНКО

ФОРМУВАННЯ СТИЛЮ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ В КЛАСІ СПЕЦІАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТУ (теоретичні і методологічні аспекти)

Вивчаючи досвід відомих музикантів-педагогів, ми передусім захоплюємося їх майстерністю, вмінням створювати в класі спеціального інструменту творчий мікроклімат, згуртувати студентів у єдиний колектив, знаходити доцільні й ефективні засоби впливу на них, відповідно до індивідуальних можливостей вихованців [21, 23].

Успішне розв'язання проблем організації навчальної діяльності студентів є одним з найважливіших чинників, що впливають на ефективність навчання [11, 5]. Професійне становлення майбутніх викладачів виконавських класів відбувається за індивідуальної форми навчання, що сприяє атмосфері спільної творчості, яка створюється завдяки тому, що педагог і студент спілкуються на рівних як дві яскраві особистості, два музиканти. Вони разом знаходять нові нестандартні грані навіть давно відомих речей, відходять від традиційних штампів, по-новому інтерпретуючи твір. Все це відбувається під час діалогу між викладачем і студентом [4, 3–14]. У системі професійної педагогіки можна використовувати таку інноваційну складову як педагогічне спілкування [14, 85].

У класичних підручниках з музичної педагогіки ролі спілкування в процесі навчання приділено недостатньо уваги, тим часом як проведений нами літературний пошук, переконує в тому, що багато відомих музикантів-педагогів відводили важливе місце вмінням будувати урок і вести розмову з суб'єктом навчання. А. Л. Рубінштейн вказував, що урок – це форма спілкування [15, 92].

Г. Нейгауз також підкреслював роль “психологічної горизонталі” в професійному музичному спілкуванні. На його думку, “Зовнішні фізичні дані, манера спілкування один з одним, міміка та інтонація впливають на характер їхніх (викладача і студента) стосунків... Спілкування – це умова взаємного збагачення в системі “вчитель – учень” [12, 236]. Б. Г. Рейнгальд підкреслювала, що мистецтво просто вимагає спілкування, яке в свою чергу відіграє позитивну роль у навчанні у виконавських класах [5, 159–160]. Цікавою є думка відомого музичного педагога А. А. Ніколаєва про те, що бесіда не повинна заважати уроку, проте учень “за нагоди має спілкуватися з викладачем, з'ясовувати певні питання і не обов'язково технічного характеру. Між тим встановлення приятельських стосунків не припустимо” [1, 226]. Відомі музиканти відзначали велику роль міміки, інтонації, пауз у спілкуванні, зокрема, педагог-музикант Г. Коган вважав, що треба вміти “підібрати правильний тон”, роблячи зауваження студентіві [8, 103].

Важливою ознакою спілкування є емоційність, що виявляється насамперед у ставленні до музичного твору. Викладач з спеціального інструменту має усвідомлювати, що інтеракція на емоційному рівні, з одного боку, збагачує уявлення на емоційну сферу студента, а з іншого – дає змогу викладачеві ліпше пізнати особистість учня. “... Дуже багато одержуєш тоді, коли прагнеш зрозуміти, що так прекрасно та сильно діє, – зауважував Г. Г. Нейгауз. – Той, хто лише

переживає, не прагнучи зрозуміти свої переживання, залишається лише аматором, а не професіоналом-митцем” [12, 15]. Безперечно, неможливо адекватно передати характер, зміст музики словами. Тому, на наш погляд, – найголовніша функція спілкування на уроках, – це формування навичок педагогічної роботи, вмінь точно передавати учневі свої думки про його виконання твору.

Організація такого стилю навчання, коли за учнем зберігається право на власну позицію, можлива за діалогічного підходу. Концепція Л. Г. Коваль ґрунтується на дослідженні організації діалогу на уроках у педагогів-музикантів молодших класів музичної школи [7, 2–6]. Але ми вважаємо, що перенесення принципових положень цієї концепції на іншу вікову групу не припустимо.

Якщо проаналізувати діяльність визнаних авторитетів – Ф. Ліста, Ф. Блюменфельда, К. Ігумнова, І. Гофмана, В. Розумовської, Г. Нейгауза, Л. Ніколаєва та ін., то насамперед привертають увагу такі аспекти їх обдаровання, як доброзичливість у поєднанні з вимогливістю, тактовність у стосунках з вихованцями (що виявлялася в умінні сприймати їх точку зору), критичність і самокритичність, змістовність поставлених вимог [2, 12–20].

Цілком очевидно, що педагоги-майстри надавали великого значення власній манері поведінки, емоційному тону спілкування, від яких багато в чому залежали формування стосунків з учнями і результати виховного впливу. Без сумніву, заняття були різноманітні за емоційним забарвленням. Траплялося й так, що уроки проходили “бурхливо”. Відомо, що виконавці “артистично” користувалися своїм мовним даром і виразністю міміки. Ф. Ліст, наприклад, рідко дратувався в процесі занять, але одним своїм улюбленим висловом “gut” (добре), міг і хвалити і засуджувати [10, 58]. Про роль тону, яким роблять учневі зауваження, говорить в одній із своїх праць Фейгін М. [18, 31]. Він критично ставиться до випадків, коли педагоги грубо зверталися до своїх вихованців, ображали, кричали на них. Втрата викладачем самовладання, підвищення голосу, нерівноваженість у розмові принижують гідність юнака чи дівчини, тому не можуть бути виправдані. Як правило, тоді урок супроводжує емоційне напруження, котре в кінцевому результаті дестабілізує навчальний процес. Замість того, щоб активізувати увагу, учень втрачає не тільки здатність мислити, водночас сприймаючи пояснення і уточнення педагога, а часом – і віру у власні можливості. В подальшій роботі виникають психологічні бар’єри, які заважають встановленню творчих контактів між вчителем і учнем і спричиняються врешті-решт до розриву особистих стосунків.

Очевидно, що це все – “витрати” педагогічної майстерності, одним із показників яких є володіння технікою навчання. Тут виникає проблема, на яку не звертають увагу у процесі навчання студента. Хоча вже у вузі майбутній музикант повинен вирішити для себе питання, пов’язані з професіональним і міжособистісним спілкуванням [19, 14–20].

Спостереження автора статті за активною педагогічною практикою своїх вихованців дають підстави зробити певні узагальнення. Так, незважаючи на достатньо високий рівень професіонально-виконавських умінь, студенти відчувають найбільші труднощі у сфері музично-педагогічного спілкування. Загальна скутість і розгубленість, швидка нервово-психічна втомлюваність, невпевненість у виборі засобів дії, нерішучість під час гри на інструменті (а то й зовсім відмова від неї), невиразність, беземоційність психологічного контакту – все це наслідок недостатнього розуміння завдань і способів музично-педагогічної діяльності, а також несформованості комунікативних умінь і навичок.

Тільки сукупність професіональних і особистих якостей музиканта-вихователя визначає успіх його діяльності. Володіння педагогічною технікою дозволяє знаходити потрібні для даної ситуації засоби впливу і варіювати їх у певній послідовності. Природно, що в кожного може бути свій почерк, свій стиль спілкування, а це пов’язане, насамперед, з особливостями психічної організації (характером, темпераментом), а також рівнем професіональної підготовки.

Оцінюючи ретроспективно стиль спілкування видатних музикантів-вихователів минулого і знайомлячись з діяльністю сучасних педагогів (виходячи з показників, розроблених у галузі індивідуальних стилів спілкування українськими психологами), можна з упевненістю говорити про існування двох полярних стилів відносин: демократичного і авторитарного. Хіба не до першого слід віднести стосунки Ф. Ліста з учнями. Досить звернутися до спогадів О. Бородіна: “Ліст зупиняв іноді учнів і учениць, сідав сам, грав і показував: робив різні

зауваження, переважно сповнені гумору, дотепів і доброзичливості, які викликали часто добрий сміх навіть того, кому він робив зауваження” [3, 50]. І далі: “... він (Ліст. – С. Д.) рідко дотримується тісних рамок виключно викладацьких стосунків і швидко починає сприймати близько до серця особисте життя своїх учнів” [3, 59]. Як на прибічників авторитарного стилю спілкування можна послатися на видатних музикантів-педагогів А. Ямпольського, М. Фейгіна, Л. Баренбойма, О. Гнесіну, М. Оберюхтіна, М. Різоля [22, 93].

Індивідуальна манера педагогічного спілкування музиканта з учнем виробляється і складається впродовж усього його життя. Тут крім особистих рис характеру і професійних навичок величезну роль відіграє фактор співпереживання як емоційне відображення особистості педагога пов’язане із образно-художнім змістом учбового репертуару (музичний твір), із особистістю учня, його “апаратом осмислення” і “апаратом переживання” [17, 98].

Коло завдань – художніх і технічних, – котрі доводиться вирішувати учителям, вимагають розвинутої інтуїції, володіння значним арсеналом засобів впливу [16, 120–124]. Чим яскравіша музична обдарованість і природний дар спілкування, тим швидше проходить “вростання” (Л. Виготський) знань, умінь, навичок у внутрішню суть викладача, тим краще відчутна ефективність й індивідуалізація педагогічної техніки останнього. Зрозуміло, що оволодіти нею за короткий час дуже важко. Однак цілком реально є можливість озброїти майбутнього вчителя знаннями і навичками, якими користувалися й користуються відомі музиканти-творці власної “школи” [20, 163].

Особливе місце в практиці відводиться словесним поясненням. “Головним засобом впливу на учня, – писав А. Рубінштейн, – з метою глибокого і всебічного осягнення ним виконуваного твору, є слово” [15, 75]. Але вся справа в тому, яке слово і як воно мовиться, – наскільки виразне і влучне за змістом і емоційним забарвленням. Саме таким даром впливу володіли А. Рубінштейн, Ф. Шопен, Ф. Блюменфельд, Г. Нейгауз, Л. Ніколаєв [13, 80–90].

Багато педагогів широко використовують у роботі метод “опосередкованої дії”, вважаючи його найбільш творчим. Й. Гофман писав, пригадуючи свої уроки з А. Рубінштейном: “... Рубінштейн обрав метод опосередкованої настанови через навідні порівняння і тільки в окремих випадках торкався музичних питань у строгому значенні цього слова. Таким шляхом він намагався пробудити в мені конкретно-музичне відчуття як паралель до його узагальнень і тим самим зберегти мою музичну індивідуальність” [6, 68–69]. Показуючи учням, як потрібно виконувати твір, музиканти-педагоги давали зразок для наслідування, а не копіювання. Штрейхер пригадує, що Шопен часто грав, причому “твори не тільки свої”, а й інших майстрів, щоб показати учням, як вони повинні бути виконані” [13, 82].

Відомі виконавці часто мали прекрасні акторські дані й використовували їх у потрібний момент для копіювання гри учнів, даючи їм можливість побачити себе збоку. Такі заняття позитивно впливали на емоційну сферу вихованців, позначалися на їх творчому зростанні, усвідомленні поставленої мети. Разом з цим вони залишали на довгі роки добру пам’ять про спілкування з педагогом.

Оскільки за допомогою педагогічного спілкування можна поліпшувати не тільки виконавську майстерність, а й декотрі складові педагогічної майстерності, то впровадження спеціальної програми навчання в підготовку майбутніх викладачів виконавських класів вважаємо справою потрібною. Питання складових педагогічної майстерності активно розроблено в Полтавському педагогічному інституті. А питання психологічної та педагогічної готовності знайшли відображення в працях київських педагогів та психологів П. В. Кузьміна, В. А. Сластьоніна, О. Г. Мороз, М. І. Дяченко, Л. А. Кандилович, С. Д. Максименка, С. Л. Жук, О. Д. Кудріна, М. В. Левченко, О. Ф. Генова та ін. [9, 2–5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Баренбойм Л. Музыкальная педагогика и исполнительство. – Л., 1973. – 334 с.
2. Беймина С. В классе профессора В.Х.Разумовской. – Л.: Музыка, 1982. – 61 с.
3. Бородин А. Критические статьи. М., 1982. – С. 49 – 60.
4. Виноградова О. На уроках К.И.Игумнова // Вопросы музыкальной педагогики. – Вып. 5. – М.: Музыка, 1984. – С. 3 – 14.
5. Выдающиеся пианисты-педагоги о фортепианном искусстве / Под ред. С.М.Хентовой. – Л.: Музыка, 1966. – 314 с.

6. Гофман И. Фортепианная игра. Ответы на вопросы о фортепианной игре. – М., 1961. – С. 68 – 69.
7. Коваль Л. Взаимодействие учителя и учащегося в процессе формирования эстетических отношений средствами музыкального искусства: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – К., 1991.
8. Коган Г. Избранные статьи. Вып. 3. – М.: Сов. композитор, 1985. – 184 с.
9. Кремень В. Педагогічна наука: час методологічної рефлексії // Педагогіка і психологія. – 1998. - № 2. – С. 9.
10. Лист Ф. Избранные статьи. - М.: Музгиз, 1959.
11. Марев И. Методологические основы дидактики: Пер. с болг. / Предисл. И.Я.Лернера. – М.: Педагогика, 1978. – 224 с.
12. Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры: Записки педагога. Изд. 5-е. – М.: Музыка, 1988. – 300 с.
13. Николаев В. Шопен – педагог. – М.: Музыка, 1980. – С. 80 – 90.
14. Прудникова О. Педагогічне спілкування як інноваційна складова в системі роботи закладів культури // Педагогіка і психологія. – 2000. - № 4. – С. 85 – 93.
15. Рубинштейн А. Лекции по истории фортепианной литературы. – М.: Музыка, 1974. – 107 с.
16. Сисоева С. Підготовка майбутнього вчителя до творчої взаємодії з учнями // Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах. – Харків, 1996. – С. 1230 – 124.
17. Станиславский К. Моя жизнь в искусстве. – М., 1928. – С. 157.
18. Фейгин М. Индивидуальность ученика и искусство педагога. – М.: Музыка, 1968. – С. 55.
19. Цагарелли Ю. Исследование некоторых индивидуальных особенностей студентов в процессе воспитания баяниста / ГМПИ им. Гнесиных. – Вып. 48. – М., 1980. – С. 14 – 20.
20. Цыпин Г. Обучение игре на фортепьяно: Учебное пособие для студентом пед. ин-тов по спец. № 2119 “Музыка и пение”. – М.: Просвещение, 1984. – 176 с.
21. Шукайло В. Стиль спілкування // Музика. – 1999. - № 3. – С. 23.
22. Ямпольський А. О методе работы с учениками // Труды ГМПИ им. Гнесиных. В I. – М., 1959.
Одержано редакцією 14.02.2002.

ЗМІСТ

Передмова	3
Богуш А.М. Підготовка студентів до здійснення наступності і спадкоємності дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти	4
Поніманська Т.І. Дитинство як категорія гуманістичної педагогіки	7
Дичківська І.М. Розвиток інноваційної поведінки педагога.....	10
Артемова Л.В. Перспективи підготовки працівників дошкільного профілю в умовах ступеневої освіти	14
Чумичева Р.М. Детство – среда індивідуальної самореалізації	19
ЕрофееваТ.И. Проблема полипрограмности и вариативности в российском дошкольном образовании	26
Щербакова К.Й. Деякі аспекти проблеми готовності дітей до вивчення математики в школі	29
Кузьменко В.У. Створення індивідуально зорієнтованих програм виховання і навчання дітей дошкільного віку	34
Коломинский Я.Л., Панько Е.А., Валужина Е.В., Гутковская Е.Л., ЧесноковаЕ.П. Влияние профессиональной деятельности музыкального руководителя на развитие личности дошкольника	37
Карпенчук С.Г. Педагогічна майстерність як інтегрована система педагогічного досвіду А.С. Макаренка.....	41
Янцур Л.А. Розвиток дитячої творчості в зображувальній діяльності	50
Макагон К.В. Підготовка педагогів до пошукової діяльності в умовах післядипломної освіти	55
Горопах Н.М. Реалізація принципів розвивального навчання в екологічній освіті дошкільнят	58
Маліновська Н.В. Переказ як метод формування у дошкільників діалогової компетенції	64
Крайнева Л.В. Лінгводидактична підготовка вихователів до роботи в умовах білінгвізму	68
Гайдаржирська Л.П. Навчання дошкільників в умовах сучасного дитячого садка	73
Борова В.С. До проблеми виховання орфоепічної правильності мовлення дітей старшого дошкільного віку	77
Беленька А.В. Організація та проведення практичних і семінарських занять за інтерактивними методиками	83
Машовець М.А. Самостійна робота студентів як засіб професійного самовдосконалення.....	89
Сергєєва В.Ф. На зорі дошкільної справи в Україні.....	92
Улюкаєва І.Г. Історія та актуальні проблеми підготовки педагогів для системи дошкільної освіти в Україні	96
Кобилянська Л.І. Індивідуальне і суспільне дошкільне виховання: альтернатива чи ефективна взаємодія?.....	102
Струннікова Д.І. Організація спільних форм природопізнавальної діяльності старших дошкільників і молодших школярів	105
Машкіна Л.А. Організація педагогічної практики в умовах ступеневої підготовки вихователя	109
Литвиненко С.А. Виховання у особистісному вимірі: сучасні підходи.....	114
Солоненко Н.С. Проблема економічної підготовки школярів у сучасних умовах	117
Якимчук Р.І. Виправлення недоліків мовлення шестирічних учнів.....	121
Петренко О.Б. Особливості статевої диференціації дитини дошкільного віку	125
Меналюк Г.Ф. Роль навчання математики в гуманізації дошкільної освіти	128
Терешко Л.В. До питання міжпредметної інтеграції у формуванні мовленнєвих умінь майбутніх педагогів	131
Зданевич Л.В. Організаційно-методичні основи адаптації першокурсників	135
Гринчук Т.В. Аксиологічний підхід до проблем сучасного дошкільного виховання.....	139

Бєлова С.А. Гуманістична сутність німецької реформаторської педагогіки початку ХХ сторіччя	143
Врочинська Л.І. Взаємодія суспільного і родинного виховання в умовах сьогодення	147
Янцур М.С. Визначення функцій фахівців з професійної орієнтації учнівської молоді	151
Кравець Л.М. Педагогічна рефлексія у професійній діяльності вчителя	155
Довганич В.М. Засоби духовно-морального виховання дітей у педагогічній спадщині С.Русової	158
Бричок С.Б. Представники церковно-релігійної педагогіки (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) про виховання духовності дитини	161
Димченко С.С. Формування стилю педагогічного спілкування в класі спеціального інструменту (теоретичні і методологічні аспекти)	164
Відомості про авторів	168

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти

Збірник наукових праць

НАУКОВІ ЗАПИСКИ РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 19

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Редактор Поніманська Т.І.
Технічний редактор Коломис О.Ф.
Комп'ютерна верстка Рахманова Л. О.

Здано до набору 10.03.2002 р. Підписано до друку 29.03.2002 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 19,87. Обл. вид. арк. 20,17. Замовлення № Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки
(к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59

О

новлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти:
Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного
гуманітарного університету. Випуск 19. — Рівне: РДГУ, 2002. — 172 с.

ISBN 966 — 7281 — 07 — 1.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії дошкільної педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів дитячих садків, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 378**ББК 74.20**